22· Թղ· 432ա. «Նորին Մովսիսի: Ծանեւրուք եւ տեսեք զի ես եմ»:

23· Թղ· 432բ. «Ազաւթք Աննայի: Հասատեցաւ սիրտ իմ»:

24· Թղ· 432բ. «Ազաւթք Եսա(յ)եա(յ) մարգարէի: Ի գիշերոյ կանխէ հոգի իմ»:

25· Թղ· 433ա. «Ազաւթք Եզեկիա(յ)ի: Ես ասացի ի վերանալ յինէն աւուրց իմոց»:

26· Թղ· 433ա. «Աւրհնութիւն Եսայեայ: Աւրհնեցէք զԱստուած յաւրհնութիւն նոր»:

27· Թղ· 433բ. «Ազաւթք Յունան մարգարէի: Ի նեղութեան իմում»:

28· Թղ· 433բ. «Ազաւթք Ամբակումայ մարգարէի: Ելեր դու ի կառս քո հեծելութիւնդ քո ... ութիւն ... յելանել ... քո: Զարթ» (վերջ):

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

1· Թղ· 142ա. «Փառք փրկչին եւ յիշատակզրչիս· գծգողս (sic) յիշեցէք»:

2· Թղ· 264բ. «Եւ Լուսիկ[1] դանպիտան գծողս յիշեցէք»:

3· Թղ· 318ա. «Յիշեցէք զիս Աստուած մեր յամենայն բարութիւնս արգարութեան»:

4· Թղ· 387բ. «Զգծող զրիս զտուտանուն քահանա(յ) գՅովհաննէս յաղաւթս յիշեցէք, եւ անմեղադիր լերուք՝ զի մեր կարն այդչափ էր եւ Աստուած յիշողացտ եւ յիշեցելոցս յաներեկ յաւուրն· ամէն»:

5· Վերջին ստացողը, որմէ անցած է Գրադարանին· «Chas. Manners Sutton, DD. Archbishop of Canterbury 1805» (կողքի վրայ):

Մեսրոպ վ.· Գ· Գրիգորեան
Գիտաշխատող հայկական ուսմանց
մէջ, Տարիըմ Համալսարան,
Անգլիա

1961

---

[1] Շատ հաւանաբար այր գրչի մը անունն է: Հ· Աճառեան կ'ըսէ· «Լուսիկ, սր· եւ իգ· < հյ· լոյս բառի գգուական լուսիկ ձեւից: Հնագոյն արական էր, ինչպէս է Պարոնտյս կամ Լոյսպարան: Աւելի ուշ գարձաւ իգական, ինչպէս է այժմ» (Հայոց անձնանունների բառարան, Բ, Երեւան, 1944, էջ 439):

ՅՈՒՅՑԱԿ ՀՈՑԵՐԷՆ ՉԵՓՈՒԹՒՐԵՑ ԵՐԹՆԵԱՆ ՎԵՐԹԵՐԵՆԻ Ի ԿԵՐԻՆ

16.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ՌԻՂ = 1579

ԹՈՒՂԹ· 358, էջ չէ նշանակուած: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 18 × 13 սմ: — ԳՐՈՒԽԻՒՆ՝ երկսիւն՝ 19–20 տող: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր, միօրինակ: — ՆԻՒԹ՝ բուղք ողորկ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ մաքուր ամբողջ ֆիլ մը դեղնած: — ԿԱԶՄ՝ փայտ գորշ կաշի պատեալ: — ՍԿԶԲՆԱՏՈՂ, ՍԿԶԲՆԱՏԱՒՈՒ՝ աւետարանչաց սկիզբը տող մը զարդագիր, թոչնաձեւ եւ ֆաթի մը տող կարմիր թանաքով· տանց առաջինը կարմիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ կանոնները գունաւոր շրջանակներու մէջ աճուչակ, գլուխներու ֆով լուսանցքի վրայ գունաւոր զարդ ծաղիկ թոչուն գունատեալ: — ՊԱՏԿԵՐ՝ առջեւն երեք պատկեր գունաւոր Մուտ երուսաղէմ, խաչելութիւն, Յարութիւն· Մատթէոս, Մարկոս Ղուկաս աւետարանչաց պատկերները գունաւոր, բայց ոչ սիրուն: — ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ առջեւն եւ ետեւն ունի մէյ մէկ բուղք մագաղաթ երկաթագիր Աւետարանէ մաս: — ԳՐԻՉ՝ անծանօթ: — ՏԵՂԻ՝ անծանօթ: — ԹՈՒԱԿԱՆ՝ ՌԻՂ (1579):

Մատեանս է Աւետարան, որ կը բովանդակէ Թղ· 5 Կանոնները, Թղ· 103 Աւետարան ըստ Մատթէոսի, Թղ· 63 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 107 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 72 Աւետարան ըստ Յովհաննու, որ կը վերջանայ չնացող կնոջ Աւետարանով· Թղ· 2· մեկնութիւն չորից նշանակութեանց աւետարանչաց: Թղ· 2· յիշատակարանք:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

1· Զորս աւետարանչաց սկիզբը ստորին լուսանցքին վրայ գրուած օտար գրչէ· «Աւետարանս խնդրակատար սուրբ Աստուածածնին»:

2· Օտար գրչէ Թղ· 183բ· Ղուկասու վերջը նոտրգիր· «Աւետարանս է խնդրակատար սուրբ Աստուածածնին· յիշատակ է սուրբ Աւետարանս Անծեղի մանչ մահտեսի Յովանէսին եւ իւր հաւատաւոր ննջեցելոցն հոգւոյն ի դուռն Մուտուրկու սուրբ Լուսաւորչի վանից ի ձեռն առաջնորդ Աճատուր վարդապետին, եթէ ոք իշխեսցէ զայս Աւետարանս հեռացընել վանից դուրս պարատեր լիցի առնին Քրիստոսի: ՌԱՃԹ»:

3· Բուն գրչէն Թղ· 356–357· վերջին թղթոց վրայ· «Ուսաի եւ տեսեալ զտրա անճառ փրկագործութեանն խորհուրդ, ատուածայրը եւ հաւատարիմ քահանայն, տէր Թումայն· եւ եա զրել զտուրբ Աւետարանս յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ մարմնաւոր ծնողացն իւր Բարսեղին եւ Ջաւհարին եւ իւր հօրեղբաւր Սամեր ազիզին եւ կնոջն Փաչային եւ զքոյրացն Գօլօյին, Գօլվաթին, Նըսէֆին եւ ատտուածահաճոյ եւ աւրինապահ տէր Թումայ քահանային եւ զայլ եղբարքն ի հետ կարգին Քուրտ ամիր եւ զՅոլիկ հետ Ղազարին եւ իւր քըւերն եղիսէին եւ Մելիքսեթեան ընդ նոսին Աստուած արժան առնէ զնոսին յարքայութեան իւր վերին տէր մեր Յիսուս ի խաչափայտ ձայնեաց կարզաց գլեւի էլին եւ զղրախն երաց աւազակին եւ նոյն բարրատ աստուածային լսելի տացէ տէր Թումային եւ ննջեալքս որ յայս տանէս նոքաց առ Աստուած գնացին· յանճառելի խորանս հանգին եւ զտասակից սրբոց լինին Տեառն Աստուծոյ արժանան յաւուր մեծի դատաստանին· լսեն զձայն երանաւէտ յաՀակոմման դասըն խառնին· եւ կենդանիքն մնան անփորձ ի հնարից սատանային, կենան խաղաղ կենօք յերկար, որպէս ըստ Տեառն հրամանին թէ եկայք աւրնեալք հաւր իմոյ ժառանգեցէք զանճառ բարին, տէր Թումայ սուրբ եւ մաքուր քան զԱբրահամ հայր մեր նախանին: Ով զուք լուսերամ սուրբ քահանայիդ որ ի միտ էառ զասացեալն ի Պօղոսէ թէ՝ երանի որ ունիցի զաւակ ի Սիոն· եւ ընտանեաւկ յերուսաղէմ: Արդ եւս երանութեան արժանաւորեալ ընտրեալ սուրբ եւ մաքուր միակեաց քահանայն տէր Թումայն եւ կողակից նորին զԹուրվանդէն, որ մահուամբ փոխեցաւ ի Քրիստոս· եւ ծնաւղացն հօր Բարսեղին եւ մօրն Ջօհարին եւ եղբարցն Քուրտ ամիրին եւ կընոջն Շահսուլթանին· եւ իւր որդոցն Խոջադեղին, դաւերն Խիկարին եւ միւս եղբօրն Խոջիկին եւ կնոջ Գօհարին եւ որդոցն Մարտիրոսին, Մկրտիչին, Ամիրաղիղին, Ցովանէսին, Պետրոսին եւ զաւերն Թաւրվանդին եւ միւս եղբօրն Ղազարին եւ կնոջն Մահթումին եւ որդոցն Մխիթարին, Աստուածատրին եւ զաւերն Խումարին վարթուն։ Տէր Աստուած ամենեքեան սոքայ ի փեղ յանձին ամէն: Ցիշեցէք ի Քրիստոս ընտէր Թումայն եւ զիւր եղբարքն զամենայն, յիշեաց զայժմուս եւ զապագայն եւ եաւր պնեաց զԱւետարան իւրն յիշատակ հոգւոյ փրկան յայս աշխարհիս կեանք զանազան անփորձ կեանս եւ անասան· եւ անճառն Աստուած յայս վերնական թողու զմեզքն սուտ եւ ստութիւն եւ զանիրաւութիւն եւ զանաւրէնութիւն եւ զանհնազանդութիւն եւ զանհամբերութիւն եւ զանհոգութիւն եւ զանհամեստութիւն եւ զանհեզութիւն եւ զանհոգեւոր

նոյնպէս փոխեսցէ Փրկիչն մեր ամենայնի կարողն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս»:

2· Բուն գրչէն նոյն տեղ· «Դարձեալ աչեմի ով եղբարք կարդացողք եւ Քրիստոսի ընտրեալք քահանայք ծառայք ի մէջ եկեղեցւոյ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր պիս բազմամեղս գերի Վասիլս եւ իմ ծնողաց· եւ ձեր եւ իմ ամենայն համօրէն ննջեցեալքն: Գրեցաւ ի թվականիս ՌՂԵ սեպտ· ամսու ԻԷ· օրն առաւօտուն ելի լմնեցուցի· բայց ապաչեմ սխալութեան գրոյս այնմեղադիր լերուք ինչ տեղ թէ որ գտանի ս(ա)ղալ, գուք ով իմաստունք քահանայք եւ կարդացողք, խորհեցէք ոմ նասիպ լենա բարով վայելէ եւ ինձ մեղաւորիս մէկ Հայր մեր ասէ վասն իւր հոգւոյն եւ Քրիստոս փառք յաւիտեանս. ամէն: Հայր մեր որ երկին»:

3· Օտար գրչէ, նոյն տեղ· «Ի՛մկնին յուլիսի Աին յիշատակ յետ սուրբ Աւետարանս միաբան սուրբ Աստուածածնայ տաճարին էրզուրումցի Ամօւրճի Մանուկի գուսար Մարիամին եւ կողակցուն Աղաճանին եւ համօրէն ննջեցելոց հոգւոյն եւ որ կարդայ մէկ Հայր մեզայ ասէ· ամէն»:

18.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ՌՂԵ = 1646

ԹՈՒՂԹՔ՝ 282, էջ չէ նշանակուած: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 20·5 × 16 սմ: ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն, 19–20 տող: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր, անկանոն: — ՆԻՒԹ՝ բուղթ հաստ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ մաֆուր: ԿԱԶՄ՝ փայտ սեւագոյն կաշի պատեալ: — ՍԿԶԲՆԱՏՈՂ, ՍԿԶԲՆԱՏԱՆ՝ աւետարանչաց սկիզբը ֆաճի մը տող զարդագիր գունաւոր, գլուխներու առաջին տառը զարդագիր գունատեալ, տանց առաջին գիր կարմիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ գլուխներու բոլոր վրայ զարդեր գունատեալ: — ԴԱՏԱՐԿ՝ Թղ· 209 դատարկ, որուն մէկ կողմն յետոյ յիշատակարան գրուած: ԳՐԻՉ՝ Աստուածատուր երէց: — ՏԵՂԻ՝ Բասեն գիւղ Խորարան: — ԹՈՒԱԿԱՆ՝ ՌՂԵ (1646):

Մատեանս է Աւետարան, որ կը բովանդակէ Թղ· 82 Աւետարան ըստ Մատթէոսի, Թղ· 46 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 80 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 71 Աւետարան ըստ Յովհաննու, Թղ· 2 յիշատակարանից:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

1· Բուն գրչէն Թղ· 208բ· Ղուկասու վերջը· «Ով հանդիպիք ընթերցողք յիշեցէք զանարժան Աստուածատուր էրէցս, որ զանուն ունիմ եւ գործս ոչ ունիմ»:

2· Օտար գրչէ· Թղ· 209 դատարկ մնացած թղթին վրայ· «Յիշատակ է սուրբ Աւետարանս տէր Մելքսեթին, եղբարն Բուտախին եւ Նուրիճանին պարոն Վարդին, Մկըրտչին Սիմոնին եւ Տիրացուին, մայրն Խանումին, Մանաչին, Խանումային էխտիարին, եղբայր Պետրոսին, Քունանին, քոյրն Խանումին, մեծի եւ փոքուն եւ ամենայն արու մերձաւորաց ով ոք հանդիպիք մայ լի բերանով առատ սրտիւ ողորմիս ասացէք եւ Աստուած ողորմի ասողացդ ամէն. ի թվականիս ՌՃԻԹ. Ամէն. Հայր մեր»:

Սոյն յիշատակագրութեանս իրր յաջորդութիւն գրուած է չորս թուղթ յետոյ. տես վերը:

3· Բուն գրչէն Թղ· 281ա· գլխաւոր յիշատակարան· «Զվերջին ասացող սուրբ Աւետարանիս զանարժան էրէցս Աստուածատուր քահանէս որ զանուն ունիմ եւ գործս ոչ· ով հանդիպիք Աստուած ողորմի ասացէք անարժանիս եւ հայր իմ զԾռէրտաքէս քահանին եւ զմայրն իմ զՄթիխաչն եւ կողակիցն իմ զՄարթուն, որ հանդեաւ առ Աստուած, ով հանդիպիք Աստուած ողորմի ասացէք եւ Աստուած ձեզ ողորմի իւր մխանգամ գալոստեան ամէն: Թվականիս ՌՂԵ կատարեցաւ յերկիրն Բասեն գիւղն Խորարան, թագաւորութեանն Տաճկաց սուլտան Մուրատին, Աստուած ողորմի Աստծատուրին որ գնեց սուրբ Աւետարանս ի հալալ վաստակէն ...(անընթերնելի) ... ի գիւղն Մամրվան»:

4· Օտար գրչէ, նոյն տեղ· Թիւ 2· յիշատակարանին չարունակութիւնը· «Դարձեալ հապին, Մկրտչին եւ աղբարն Բուտախին Մելքսեթ երիցնուն, Նուրիճանին, եւ մարն Թաշղճուլին: Դարձեալ Աւետարանս յիշատակ է տէր Մելքսեթ քահանիս եւ կողակցին Խանիկին, ով կարդայ մի բերան ողորմի ասացէք այս բարի բանիս հետեւողիս, որ ողորմի ամենեցուն ամենայն Քրիստոս փառք ամէն· ամէն· ամէն»:

5· Օտար գրչէ, նոյն տեղ նոտրգիր վերջի երեսին վրայ· «Ես ափրացուս վկայութեամբ սուրբ Աւետարանիս եւ տէր Յակոբին եւ փեսայ գԱհարոնին եւ փեսայ Հէրայպէտին եւ տէր Յովանէսին Հուսէին մուսի հայ ծառուր, մեք ամէնքս վկայեն Աստուծոյ հա-

մար որ ափրացոյն Սարգիս որդի արար եւ գէտ Մովսէսին յաղբէր· քանի որ ես կենդանի եմ մալհամէն իմ է, յետ իմ անցանացն Սարգիսին եւ Մովսէսին. Թվականիս ՌՃԻԹ»:

19.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ԺԴ–ԺԵ դար

ԹՈՒՂԹՔ՝ 257, էջ չէ նշանակուած: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 26 × 20 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն 21 տող: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր միօրինակ: — ՆԻՒԹ՝ բուղթ հաստ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ գործածութենէ վարի լուսանցքը մաշած, թուղթ կպցուած, Մատթէոսի առջեւի թուղթ մը պակաս: — ԿԱԶՄ՝ փայտ սեւ կաշի պատեալ: — ՍԿԶԲՆԱՏՈՂ, ՍԿԶԲՆԱՏԱՆ՝ աւետարանչաց սկիզբը ֆաճի մը տող զարդագիր գունաւոր, գլուխները զարդագիր գունաւոր, տանց առաջին տառը կարմիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ աւետարանչաց սկիզբը կէս երես գունաւոր զարդ ճեւաւոր, գլուխներու բով լուսանցքին վրայ զարդ կարմիր կապոյտ գոյնով, թռչուն ծաղիկ, ճաշակաւոր:— ԴԱՏԱՐԿ՝ առջեւն ունի երկու թուղթ դատարկ: — ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ առջեւն ունի թուղթ մը մագաղաթ երկաթագիր Աւետարանէ մաս: — ԳՐԻՉ՝ Զաքարիա կրօնաւոր: — ՏԵՂԻ՝ Ախթամար: — ԹՈՒԱԿԱՆ՝ իբր ԺԴ–ԺԵ դար: — ՍՏԱՑՈՂ՝ Յովկնան եպիսկոպոս:

Մատեանս է Աւետարան, ունի առջեւն 1 թուղթ մագաղաթ երկաթագիր Աւետարանէ մաս, Թղ· 2 դատարկ, Թղ· 72 Աւետարան ըստ Մատթէոսի, առջեւէն կը պակսի թուղթ մը, կը սկսի «Ողիա ծնաւ» է: Թղ· 40 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 81 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 60 Աւետարան ըստ Յովհաննու, Թուղթ մ'ալ ունի եռեւը յիշատակագրութեան:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

1· Զմեղուցեալ գրոցս զսուտանուն կրօնաւոր Զաքարայ եւ զսատացողն յիշեցէք ի Քրիստոս ապաչեմ»:

2· Գլխաւոր յիշատակարան· Թղ· 254ա· –254բ· գրուած· «Ցայսմ գառն եւ չար ժամանակիս որ ապրն Իսմայէլի զաւրացաւ ի վերայ քրիստոնէից վասն մեղաց մերոց, զի ոչ գոյ մեր թագաւոր կամ իշխան կամ առաջնորդ, որ ոչ է ընդ հարկիւ եւ ընդ ծառայութեամբ սոցա: Արդ եղեւ գրաւ գրչութեան սորա ի յաստուածարնակ կղզիս Աղթամար ընդ հովանեաւ սուրբ Խաչիս եւ սուրբ Նշանիս անապատի եւ այ.... ի թուաբերս.... (մնաշած) Դաւթի եւ խնդրոյ եւ պաղատանաց սրբազան եպիսկոպոսի տէր Յակովբայ, զի սիրով եւ փափաքանաւք ստացաւ զսուրբ Աւետարանս յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ծնաւղաց իւրոց եւ ամենայն զարմին կենդանեաց եւ ննջեցելոց: Որք ընթեռնուք զսա ի յարկի կամ ի յանկեան սուրբ տաճարի, Զաքարայ կամ ի յանկեան սուրբ տաճարի, Զաքարայ լցեալ մեղաք է լի, մաղթեմ վասն Տեառն բանից թէ զոր թողուք թողեալ լիցի: Եւ ձեր... ով զմեզ յիշէ յիշեալ լիցի... աւգտիւք ի սմանէ կամ ընդաւրինակեք գուք անհոգաբար աւրինակեցէք, զի յայժ չատ եմ աշխատեալ եւ ըղդրղել ի յընտիր աւրինակէ. եւ թէ տեղ կամ աւելի կայ գուք անմեղադիր լերուք, զի մխաքս կուրացեալ էր մեղաւք. ապա զցանկն խիտ եմ ըղդրղել: Դարձեալ յիշեցէք վերոյ յիշեալ ստացող գրոցս զերջանիկ (է)պիսկոպոսն զտէր Յակոբ եւ զծնողսն նորա զմկրտիչ եւ ... եւ զհաւրզծնաւղսն նորա զմկրտիչ եւ զհաւրեղբարն Նիւբշմանի եւ զեղբայրսն իւր զՍարգիս զԱհարոն զԱբրահամ զԱստուածատուր զԱղաճան զՆ

կիւճէն մկնակեր եղած, ետեւէն երկու թուղթ ալ պակաս: — ԿԱԶՄ՝ փայտ կաշի պատեալ: — ՍԿԶԲՆԱՏՈՂ, ՍԿԶԲՆԱՏԱՒՐ՝ աւետարանչաց սկիզբը երեք չորս տող զարդագիր՝ ոսկեջուր· տանց առաջին տառը կարմիր թանաքով: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ աւետարանչաց սկիզբը կէս երեսէն աւելի զարդ, կապոյտ գոյն եւ ոսկեջուր եւ երեք չորս տող զարդագիր թուչնաձկակար ոսկեջուր· գլուխներու մով լուսանցքին վրայ սիրուն զարդեր: — ՊԱՏԿԵՐ՝ Ղուկասու պատկերը կայ միայն, գունաւոր՝ բաւական ճաշակաւոր, միւսները հանուած կ'երեւին: — կանոններու տակ, կամարներու վրայ կարմրագոյն զարդեր, թուչուններ: — ԳՐԻՉ՝ Պաւղոս վարդապետ: — ՏԵՂԻ՝ անծանօթ: — ԹՈՒԱԿԱՆ՝ իբր ԺԴ—ԺԵ դար: — ՍՏԱՑՈՂ՝ գրողն:

Մատեանս Հ Աւետարան, որ կը բովանդակէ 6 թուղթ կանոններու վրայ տեղեկութիւն, «Եւսեբիոս Կարպիանոսի սիրելի Եղբայրը ի տէր Յիսուս Քրիստոս ողջոյն», էջ 3 «Կանոնն առաջին յորս թիւս ածան ըստ նոսին չորեքին», էջ 4· «Կանոնն երկրորդ յորս երեքն», յետոյ Թղ· 90 Աւետարան ըստ Մատթէոսի, Թղ· 61 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 1· Պատկեր Ղուկասու, Թղ· 100 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 72 Աւետարան ըստ Յովհաննու կը վերջանայ «Ցեսո այսորիկ զարձեալ յայտնեաց զանձն իւր» երկու թուղթ պակաս:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

1· Օտար գրչէ Թղ· 96բ· Մատթէոսի վերջը· «Ես էլ Մկրտիչս եառ աւգնութիւն սուրբ Աւետարանիս հալալ ընչից իմոց վասն փրկութեան հոգւոյ իմոյ եւ արեւշատութեան որդւոյն իմ Սարգսին, որք հանդիպիք յիշեցէք ի Քրիստոս ով սուրբ ընթերցողք եւ Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւսանգամ գալստեան»:

2· Բուն գրչէն Թղ· 157ա· Մարկոսի վերջը· «Գրաւղի սորա Պաւղոսի սոսկ անուն վարդապետի եւ ծնողաց իւրոց եւ ստացողին ողորմեաց Աստուած ի քում սոսկալի եւ ահաւոր աթենիդ եւ քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն»:

3· Բուն գրչէն, Թղ· 258բ· Ղուկասու վերջը· «Ղուկաս Աւետարանիչն էր բժիշկ աշակերտեալ Առաքեալ առաքելոյն Պաւղոսի: Ի Հռոմ քաղաքի գրէ զիւր Աւետարանն յետ ի սմի վերանալոյն Քրիստոսի»:

21.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ԺԴ—ԺԵ դար

ԹՈՒՂԹՔ՝ 279, էջ չէ նշանակուած: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 26 × 18 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն, 22 տող: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր, կանոնաւոր: — ՆԻԹ՝ թուղթ հաստ փայլուն: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ մաճուր: — ԿԱԶՄ՝ փայտ սրճագոյն կաշի պատեալ: — ՍԿԶԲՆԱՏՈՂ, ՍԿԶԲՆԱՏԱՒՐ՝ աւետարանչաց սկիզբը 5–6 տող զարդագիր, թուչնաձկակար գունաւոր ոսկեջուր եւ երկաթագիր, գլուխներու առաջին տառը թուչնագիր, գունաւոր, տանց առաջին տառերը կարմիր թանաքով: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ, աւետարանչաց սկիզբը կէս երես խորանաձեւ գունաւոր զարդ, կարմիր կապոյտ ոսկեջուր, ճաշակաւոր, գլուխներու մով լուսանցքի վրայ գունաւոր զարդածաղիկ՝ թուչուն, խորան: — ՊԱՏԿԵՐՔ՝ խաչուած հանուած են: — ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ՝ անծանօթ: — ԹՈՒԱԿԱՆ՝ իբր ԺԴ—ԺԵ դար:

Մատեանս Հ Աւետարան, որ կը բովանդակէ Թղ· 1 առջեւը, որուն առաջին էջը դարձ, երկրորդ էջ յիշատակարան գրուած· Թղ· 80 Աւետարան ըստ Մատթէոսի· Թղ· 50 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 87 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 59 Աւետարան ըստ Յովհաննու, Թղ· 2 Աղօթք «Փառք անբաժանելի կրկրնականին»:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

1· Օտար գրչէ Թղ· 1բ· բոլորգիր· «Ձիշատակ է սուրբ Աւետարանս տէր Յեսայեան եւ հօրն Գասպարին եւ մօրն Մարգրտին, կողակցին Մարիանին: Դարձեալ տէր Յեսային, որ քահանայ եղեւ Թվին ՌՃԼԲ գեկտեմբերի ամսոյ Գ: Դարձեալ նորոգեցաւ սուրբ Աւետարանս ձեռամբ Սահակ սարկաւագիս, որ է գեղջէն Հունուտայ: Ապա իմ հախչէն կէս զուտուշ Թողէ իմ հոգւոյն. ով կարդաք ողորմի ասէք· ամէն. Հայր մեր յերկ··· Թվին ՌՃԼԳ մայիս ԻԳ օր ուրբաթ»:

2· Բուն գրչէն Մատթէոսի վերջը գրուած «Եւ դիս զմեղապարտս գրչիս յիշեսջիք»:

3· Բուն գրչէն· Թղ· 278–279 գրուած է· «Փառք անըսկզբնականին Հաւր եւ Որդւոյ նորա միածնի եւ ամենասուրբ Հոգւոյն եւս ի նորին էութենէ:

Աւրհնութիւն Աստուծոյ Հաւր որ զթացաւ յարարածս իւր եւ առաքեաց զմիածին Որդին ի փրկութիւն մարդկան· եւ զովութիւն Աստուծոյ Բանին, որ ողորմեցաւ եւ յանձն առ անժամանակականն լինել ընդ ժամանակաւ, եւ անմահականն ընդ մահուամբ

եւ Որդին Աստուծոյ որ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս՝ եղանի եւ կոչի որդի Դաւթի: Եւ բարեբանութիւն ամենասուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ, որ զործակից եղեւ Որդւոյ ի անաւրէնութեանն· եւ մաքրեալ լըցոյց զառաքեալսն ի վերնատունն ի ձեռն հրեղէն լեզուաց բաժանեալ ի նոսա պչնորհս որով զարացան եւ եղեն աւետաքարոզք տիեզերաց· վի զոր տեսին աչառք պղտնապան նըշանն զոր կատարեաց Տէրն առ ախտացեալ բընութիւնս, զկաղացն ընթացս, զլկուրացն տեսութիւն, զպիւացն հալածումն, զմեռելոցն յարուցութիւնն եւ զայլ բիւրապատիկն եւ ըզդանագանն զոր ոչ պարտ վարկան ընդ զրով արկանել այլ առեալ ի բազմացն սակաւ ինչ զրեցին եւ եառն լըկնի եկելոցս, զի մի մեծամեծքն Տեառն մերոյ ապաւառացին յապաշխարութենէ զոր վասն մեր կըրեաց զչարչարանսն, վնասէն եւ զայլն ամենայն մի ըստ միոջէ, այլ մասնաւոր զրեցան, զի զուարթասցեմք զմիտս մարդկան զալ ի պիտութիւն աստուածայնոցն եւ մի ապերախտս գտանիցեն առ երախտաւորն, այլ զի ամենեքեան վերկութեան հասանիցեն եւ մի ոք վերջասցի: Վասն այսր եւ Տէրն ի զանազան կերպարանս զարձուցանէ զպարզապետութիւնն, երբեմն պատմէ եւ զնէ առաջի լըսողացն զանճառ փառաց մեծութիւն եւ կհանգիստ, զոր տալոց իցէ սրբոցն, որպէս ասէ, բազմեցուցից զձեզ եւ անցեալ պաշտեցից եւ ուտիցէք եւ ըմպեցէք ի սեղան արքայութեան իմոյ, եւ որ սոցին նման: Եւ երբեմն այլովք աստակազունիւք բարբառի առ արկանելով անյուսից, սպառնայ կարել ընդ մէջ եւ զբաժինն ընդ անհաւատսն դընել, եւ զարձեալ երթիցեն մեզատորքն ի տանջանս յաւիտենից, եւ զայս ամենայն առնէ, զի զամենեսեան ձգեսցէ առ լինքն, զի որք սերտուքն փառացն յայնոսիկ վաստհացեալ մեծութիւն, կատարեսցեն ըզչրամանն եւ հասցեն փրկութեան: Իսկ ծոյլքն եւ պղերքն ի սպառնալեաց զեհենին երկուցեալք հասցեն Թողութեան:

Եւ Քրիստոսի մարդասիրի փառք յաւիտեանս. ամէն»:

22.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ԺԴ—ԺԵ դար

ԹՈՒՂԹՔ՝ 293, էջ չէ նշանակուած: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 22·5 × 16 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն, 20 տող: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր: — ՆԻԹ՝ թուղթ հաստ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ մաճուր, բայց գործածութենէ դեղնած: — ԿԱԶՄ՝ փայտ դեղձագոյն կաշի պատեալ: — ՍԿԶԲՆԱՏՈՂ, ՍԿԶԲՆԱՏԱՒՐ՝ Աւետարանչաց սկիզբը կարմիր թանաքով, գլուխներու առաջին տառը կարմիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ՝ աւետարանչաց սկիզբը կէս երես զարդ անճաշակ, գլուխներու մով լուսանցքին վրայ սեւ թանաքով զարդեր: — ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ գունաւոր շրջանակներու մէջ: — ՊԱՏԿԵՐ՝ խաչատուր: — ՏԵՂԻ՝ Պապգոյ վանք: — ԳՐԻՉ՝ խաչատուր: — ԹՈՒԱԿԱՆ՝ իբր ԺԴ—ԺԵ դար: — ՍՏԱՑՈՂ՝ Յովհաննէս Խահանայ:

Մատեանս Հ Աւետարան, որ կը բովանդակէ Թղ· 1–6 կանոններու վրայ տեղեկութիւն, Եւսեբիոսի, կարպի(ան)ոսի, եւ կանոններ· Թղ· 78 Աւետարան ըստ Մատթէոսի, Թղ· 51 Աւետարան ըստ Մարկոսի Թղ· 90 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 66 Աւետարան ըստ Յովհաննու եւ Թղ· 2 Ձիշատակարան ըստ Յովհաննու· Մաթ· Մարկ· Ղուկ· ամբողջ գրութիւն· Մաթ· Մարկ· Ղուկ· Յովհ· գրուած վերջերուն վրայ օտար գրչէ նոտրկիր «Մաթ· Մարկ· Ղուկ·» գրուած:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

1· Օտար գրչէ Թղ· 84բ· Մատթէոսի վերջը բոլորգիր գրուած· «Ձաւուրս վերավերջը բոլորգիր գրուած· «Ձաւուրս վերավերջը բոլորգիր գրուած· «Ձաւուրս վերավ

լինիք յանդիմաւոր Տեառնէ մերմէ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն:

Աբդ գրեցաւ սա ի գաւառիս Քաջբերու-նոյ ի մենաստանիս որ կոչի Վարդենիս մականուն Պապղոյ վանս, ընդ հովանեաւ Նորոգուց սուրբ Նշանիս եւ սուրբ մաւրն լուսոյ Աստուածածնիս եւ այլ սրբոց որ են ի տեղւոջս յայսմիկ: Ձիշեսջիք եւ զառաջնորդ սուրբ ուխտիս զՀայրապետ պատուական քահանայ, որ եղեւ առիթ գործառնութեանս· յիշեսջիք եւ զԽաչատուր քահանայ սուրբ եւ ընտրեալ կրաւնաւոր որ զաւրինակն ընդօրհեաց· եւ զֆօխնակ մխայնակեայ, որ զաւրինակն էր ստացեալ: Ձիշեսջիք եւ զՍիմէոնն քահանայ, ընտիր քերող որ զպաղափարն էր քերել· զորս եւ յիշողացդ եւ յիշելոցս ողորմեացի մարգասէրն Աստուած եւ նմա փառք յաւիտեանս ամէն: ի թվիս .... (hnu fերուած է»:

3· Օտար գրչէ, վերնայն տակը բոլորվիր· «Ես Սամուէլ կրաւնաւոր ստացա զԱւետարանս ի յարդար վաստակոց իմոց· եւ արարի զԱմիր բէկն զՈվանիսի որդին ինձ հոգւոյ որդի եւ տվի զԱւետարանս խրեան· որչափ որ ինքն դեռ չէ էրէց եղել իւր հայրն տայ առնել ինձի տարին ֆ պատարագ, երբ որ տղայն էրէց լինի նայ ինքն առնէ· երէց հարազատ եղբարցս Ստեփանոսին եւ Անդրէասին եւ Սամուէլին: Կատարօղքն աւրհնին յԱստուծոյ եւ խափանողքն պատժին ոչնւմ դաւի չկայ ի հետ աւետարանիս, ես իմ սրտի ըղատուեմբեամբ տվի, եւ եթէ ոք յանդգնի եւ դաւի առնէ, եթէ իմոց եւ թէ յաւտարաց, եթէ ի ծանաւթից եւ թէ յանծանաւթից ... (fեռուած է hnu ՊԺԳ (1364):

23.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ԺԴ—ԺԵ դար

Թուխ|թուխ՝ 337, էջ չէ նշանակուած: — Մեծութիւն՝ 25 × 18 սմ: — Գրութիւն՝ երկսիւն, 18–19 տող: — Գիր՝ բոլորգիր միօրինակ: Նիւթ՝ բուղբ հաստ ոդոգի: — Հանգամանք՝ մաֆուր եւ ամբողջ: — Կազմ՝ փայտ սրճագոյն կաշի պատեալ, ֆիչ մը fայfայուած: — Սկզբնատող, Սկզբնատամբ՝ աւետարանչաց սկիզբը կէս երես խորանաձեւ զարդ՝ թռչուն տարաձեւ առաջին տառը զարդագիր, տանց զուր, գլուխներու առաջին տառը զարդագիր, տանց առաջին տառը կարմիր թանաֆով: — Լուսանցազարդ՝ կանոններու վրան գոյնզգոյն զարդ եւ շրջանակներու մէջ· աւետարանչաց սկիզբը կէս երես գունաւոր կարմիր կապոյտ խորանաձեւ զարդ՝ թռչուն ոսկեջուր ճաշակաւոր, գլուխներու fով լուսանցքի վրայ ծաղիկ զարդ գունաւոր, սիրուն, ճաշակաւոր: — Պաէպանակ՝ առջեւն եւ ետեւն ունի մէյ մէկ բուղբ մագաղաթ երկաթագիր Աւետարանէ մասեր: — Գրիչ՝ Աւետիք: — Տեղի՝ Անծանաւթ: — Թուականն՝ իբր ԺԴ—ԺԵ դար:

Մատեանս է Աւետարան, որ կը բովանդակէ Թղ· 10 կանոնները, որոնց մէյոյն մէկ կողմը գրուած· Թղ· 96 Աւետարան ըստ Մաթէոսի, Թղ· 60 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 99 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 70 Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

1· Բուն գրչէն Թղ· 106բ· Մաթէոսի վերջը· «Զառածեալ մեղաւք զԱւետիք գրիչս եւ զտացողս սորա յիշել ի Տէր աղաչեմ»:

2· Բուն գրչէն Թղ· 336բ· Յովհաննու վերջը· «Ով սուրբ ընթերցողք յիշեցէք ի սուրբ աղաւթս ձեր զմաքսաւր եւ սուրբ կրաւնաւորքն զսէր Յաչատուրն եւ զսէր Յուսիկն որ ի Թղթի կուէլն աշխատել են. արարիչն Աստուած լուրեանց աւգնական լինի ամէն»:

24.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ԺԴ—ԺԵ դար

Թուխ|թուխ՝ 287, էջ չէ նշանակուած: — Մեծութիւն՝ 25 × 17 սմ: — Գրութիւն՝ երկսիւն, 19 տող: Գիր՝ բոլորգիր միօրինակ: — Նիւթ՝ բուղբ հաստ: — Հանգամանք՝ ամբողջ, գործածութեամբ դեղնցած: — Կազմ՝ փայտ հաստ սեւ կաշի պատեալ: — Սկզբնատող, Սկզբնատամբ՝ աւետարանչաց սկիզբը կէս սիւն երկաթագիր սեւ կարմիր, տանց առաջին տառը կարմիր: — Լուսանցազարդ՝ գլուխներու fով լուսանցքի վրայ գունաւոր զարդեր: — Պաէպանակ՝ առջեւն ունի 2 բուղբ եւ ետեւն 1 բուղբ, մաղաթ երկաթագիր Աւետարանէ մասեր: — Գրիչ՝ Տեղի՝ անծանաւթ: — Թուականն՝ ԺԴ—ԺԵ դար:

Մատեանս է Աւետարան, կը բովանդակէ առջեւը 2 Թղ· մագաղաթ, երկաթագիր Աւետարանէ մաս· Թղ· 85 Աւետարան ըստ Մաթէոսի, Թղ· 53 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 86 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 60 Աւետարան ըստ Յովհաննու, եւ 1 Թղ· մագաղաթ Աւետարանէ մաս:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ չունի:

25.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ՌՂԵ = 1646

Թուխ|թուխ՝ 282, էջ չէ նշանակուած: — Մեծութիւն՝ 20·5 × 16 սմ: — Գրութիւն՝ երկսիւն 19–20 տող: — Գիր՝ բոլորգիր անկանոն: — Նիւթ՝ բուղբ հաստ: — Սկզբնատող, Սկզբնատամբ՝ աւետարանչաց սկիզբը fանի մը տող զարդագիր գունատեալ սեւ մաֆի, գլուխներու առաջին տառը զարդագիր գունատեալ· տանց առաջին գիրը կարմիր: — Լուսանցազարդ՝ գլուխներու ջով լուսանցքի վրայ զարդեր գունատեալ: — Դատարկ՝ Թղ· 209 դատարկ, որուն մէկ կողմն յետոյ յիշատակարան գրուած: — Գրիչ՝ Աստուածատուր Ֆրեց: — Տեղի՝ Բասին գիւղ Խորասան: — Թուականն՝ ՌՂԵ = 1646:

Մատեանս է Աւետարան, որ կը բովանդակէ Թղ· 10 կանոնները, որոնց մէյոյն իւրաքանչիւրին մէկ երեսը գրուած մէկ կողմը դատարկ, Թղ· 80 Աւետարան ըստ Մաթէոսի, Թղ· 51 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 84 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 63 Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ·

1· Օտար գրչէ Թղ· 289բ· Յովհաննու վերջը նոտրգիր գրուած· «Մարտիք անոյ եւ Աստուած ողորմեսցի Նազլուխանին եւ իւր հալալ ապարանացն առ սուրբ Աւետարանս առաւ Աստուած ողորմի ամէն: Աստուածողորմեսցի սուրբին դասոյ (դարձեալ?) ողորմեսցի ամէն»:

26.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ԺԵ—ԺԶ դար

Թուխ|թուխ՝ 212, էջ չէ նշանակուած: — Մեծութիւն՝ 20·5 × 15 սմ: — Գրութիւն՝ երկսիւն, 23 տող: — Գիր՝ բոլորգիր: — Նիւթ՝ բուղբ: — Հանգամանք՝ մաֆուր, ամբողջ: — Կազմ՝ փայտ սեւ կաշի պատեալ: — Սկզբնատող, տանց առաջին տառը կարմիր թանաֆով: — Լուսանցազարդ՝ աւետարանչաց սկիզբը կէս երես խորանաձեւ զարդ, կապոյտ, կարմիր, գլուխներու fով լուսանցքի վրայ զարդ կապոյտ, կարմիր անճաշակ: — Դատարկ՝ առջեւն երկու Թուղբ, Թղ· 61 Թղ· 159 Թղ· 210–212 դատարկ: — Գրիչ, Տեղի՝ անծանաւթ: — Թուականն՝ ԺԵ–ԺԶ դար:

Մատեանս է Աւետարան· կը բովանդակէ Թղ· 58 Աւետարան ըստ Մաթէոսի, Թղ· 36 Աւետարան ըստ Մարկոսի, Թղ· 61 Աւետարան ըստ Ղուկասու, Թղ· 48 Աւետարան ըստ Յովհաննու, Թղ· 1 Աւետարան չնացող կնոջ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ·

1· Օտար գրչէ Թղ· 209ա· բոլորվիր գրուած· «Ձիշատակ է սուրբ Աւետարանս Մելիքանցի տէր Ստեփանոսին կողակցոյն Ներկիզին, որդոյն Մարկոսին, կողակցոյն Մայրամին, որդոյն Ալավրտին, Աննային, Մայրամին, եղբօրն Գազարին, Առաքելին, եկօպին, Աննային, ղբատերն Ղուրբէթին· ով կարդա կամ օրինակ դնէ ասացէք լի սրտիւք Աստուած ողորմի յիշատակ ղընողաց· Թվին ՌՃԿԲ (1713)· ամէն Հայր»:

27.

ՄԱՅՐ ՃԱՇՈՑ

ԺԶ—ԺԷ դար

Թուխ|թուխ՝ 617, էջ չէ նշանակուած: — Մեծութիւն՝ — 40 × 29 սմ, բանձրութիւն 11 սմ: — Գրութիւն՝ երկսիւն, 36–37 տող: Գիր՝ բոլորգիր միօրինակ: — Նիւթ՝ բուղբ հաստ: — Հանգամանք՝ սեւ կաշի պատեալ: — Գլխազարդ, Լուսանցազարդ՝ շատ տեղ գլուխները զարդագիր, բռչնաճակատ եւ fանի մը տող կարմրագիր, շատ տեղ լուսանցքին վրայ գունաւոր զարդեր՝ բռչուն, ծաղիկ բաւական ճաշակաւոր զարդագիր: — Գիր՝ անծանաւթ: — Տեղի՝ անծանաւթ: — Թուականն՝ իբր ԺԶ–ԺԷ դար:

Մատեանս է Մայր Ճաշոց, իւր բովանդակութիւնը յայտնի կը տեսնուի նաեւ ամենավերջին Թղթին բ էջին վրայ գրուածէն, որ է·

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Աբրհնութիւն գոհութիւն բարեբանութիւն գըթածին ողորմածին Աստուծոյ Հայր Աստուծոյ, Որդւոյ Աստուծոյ, Հոգւոյ սրբոյ· եռանձնեայ, եզակի, Համագոյ, Համակամ, մխաչար, անորոշ, անըսահմանելի, անքակ եւ անքանակ մխանական սուրբ Երրորդութիւն այժմ եւ անդրբաւ յաւիտեան եւ յաւիտեանս ամէն:

Աստուած բանն գործակից Հայր եւ Հոգւոյն յորժամ առաքեաց զմշակն քոյ հերկել զերկիր բանաւոր եւ խըլել զփուշն կռապաշտութեան եւ սերմանել զբանն կենաց, վիճաւորեցան ամենայն եւ ելին քարոզել կեցին զաւրեցաւս ամենայն եւ ելին քարոզել զամենայն աշխարհ եւ ծանուցին ամենեքին ոդ ամենայն աշխարհ եւ ծանուցին ամենե-

© National Library of Armenia

ցան զսուրբ երրորդութիւն եւ զմի Աստուածութիւնն: Հաստատեցին երկնանման եկեղեցիք, մկրտեցին զնորահաւատսն յանուն Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ: Ցետ նոցա ելին հրաշազարդ վարդապետքն եւ զորմն զոր հերձուածողք սերմանեցին արտաքսեցին յեկեղեցւոյն եւ զհաւատս(յ) ճշմարտութիւնս հաստատեցին. սահմանեցին յեկեղեցիք զերիք աստուածաշունչք մարգարէականք եւ առաքելականք եւ աւետարանականք, զոր անուանի Գիրք տարեգիրք բովանդակք. զոր միահամուռ ի մի տեղ ժողովեցին իբրեւ զծաղիկս բազմահատաքս բազմահամս, եւ քաղցրաճաշակ ի տօնս տէրունականս. եւ յիշատակ տօնի սուրբ Աստուածածնին, եւ սուրբ առաքելոցն, եւ սուրբ հայրապետացն, եւ սուրբ նահատակացն եւ մարգարէիցն, արեամբ ներկեալ մարտիրոսացն: Բարեպաշտ թագաւորացն եւ ճգնաւորացն, կուսանացն եւ համաւրէն ամենայն վկայիցն: Այլ ունի յինքեան զկարզագրութիւն պահոց քառասնորդեայ, զոր սուրբն Ցակոբ Տեառնեղբայրն կարգեաց եւ սուրբն Կիւրեղ հայրապետն (յ)Երուսաղէմի: Այլ եւ Գործ Առաքելոցն հանդերձ եւթն թղթովքն կաթուղիկեայ, եւ Աւետարան Ցոհաննու, որ ընթեռնուն ի սուրբ պահն քառասնորդաց եւ բովանդակ չորեքտասան թուղթան Պաւղոսի. եւ զաստուածաբան մարգարէին յեսայեա, զոր մխաչար յաւրինեալ կամ միով նչանով. Սկսեալ յօր ծնընդեան Քրիստոսի անմոլար գնացիւք բոլոր տարոյն» (Շարունակութիւնը կը պակսի:)

28.

ՄԱՅՐ ՃԱՇՈՑ

ՌՂՊ = 1645

ԹՈՒՂԹՔ՝ 443, էջ չէ նշանակուած: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 39 × 26·5 սմ· բանձրութիւն 8 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն, 35–36 տող: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր, միօրինակ: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ հաստ ողորկ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ առջեւէն պակաս: — ԿԱԶՄ՝ կողերը ինկած՝ չկայ: — ԳԼԽԱԶԱՐԴ, ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ՝ գլուխները բաճի մը տող կարմիր գիր, լուսանցքի վրայ գունաւոր գարդեր՝ ծաղիկ, թռչուն, նշաձկաւոր: — ԳՐԻՉ՝ աճծաճօք: — ՏԵՂԻ՝ կափայ: — ԹՈՒԱԿԱՆ՝ ՌՂՊ = 1645:

Կազմին կռնակը կպցուած թղթին վրայ «Աւետարան» գրուած է· բայց չէ Աւետարան, այլ ձաշոց:

Մատեանս է ձաշոց, կը սկսի Թղ· 1ա· «Իսկ ի ժամ պիշերին մինչդեռ հարցն սահ-

նիմանց եկեղեցւոյ սրբոյ: Ջծնանելոյն Քրիստոսի Բրիտոսի լսա մարմնոյ ի Բեթղահէմ: Զքառասնաւրեայ լնծայիլն ի տաճարն: Զյառնակաչու եկաւորութիւն: Զչարչարանս անչարչարելոյն, որով պատք պրժկութիւն վերաք նորա: Զվերանալն ի կաոս խաչին: Զթաղումն ի սիրտ երկրի: Զյարութիւն առղին եւ սոսկալի: Զվերանալն առ Հայր: Զնստուն ամենասուրբ Հոգւոյն յառաքեալսն: Զպայծառակերպութիւնն ի Թաբաւր: Զփոխման ամենաւրհնեալ Աստուածածնին: Զկենսակիր եւ պատուածամատն սուրբ նշանին: Զաստուածատեսդ նախահարցն: Զնախատառ մարգարէիցն: Զականատես առաքելոցն: Զաստուածպսակ հայրապետացն: Զհերձուածահալած վարդապետացն: Զբարեպաշտ թագաւորացն: Զմաքրակրաւն ճգնաւորացն: Զսքանչելի սուրբ կուսանացն: Զարիւնաներկ մարտիրոսացն, հանդերձ կիբակէիւք եւ բոլոր պահաւք: Դարձեալ յիչեսք ի Քրիստոս ով եկեղեցական զաւք եւ ամենայն հաւատացեալք յարժանաւոր եւ ընդունակ ոտանի ձեզ պատացուլ ձաչոց դոյս պիտոճայ Մինասն եւ կենակիցն իւր պատուական եւ կենդանի որդոցն իւրոց՝ եւ զնոցունէ յաղագս ողջոյն եւ զմայրն իւր Շէմի խաթունն· եւ զեղբայրն իւր զմահդասի Յովանէսն, եւ զորդիքն իւր զԴաւսպարն եւ զԳալուստան, եւ զդստերքն իւր զԱլթընպէկսն եւ զՀենկինէն՝ զիպոխալն առ Աստուած: Եւ որ սրտիւ մտաւք եւ ցանկայարք յիչէ՝ յիչեալ լիցի ի Քրիստոսէ Ցիսուէ Տեառնէն մերմէ որ ասէ· եկայք աւրհնեալք հաւր իմոյ ժառանգեցէք զարքայութիւնն Տէրամբ՝ որում փառք յաւիտեանս. ամէն: Կատարեցաւ տաւս ի թվականն· ամէն: Կատարեցաւ տաւս ի թվականս Հայոց հազար եւ Ղդ ի մայրաքաղաքս Կաֆայ· առ ոտս սրբոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնին: Ի հայրապետութեան տեառն ազգիս փիլիպպոս կաթուղիկոսի եւ յաղն ատր փիլիպպոս կաթուղիկոսի եւ յաղնորդութեան այսմ նահանգի տէր Ցոհաննէս արքեպիսկոպոսի: Դարձեալ յիչեսք ի Քրիստոս զթղթիս կոկոզն եւ աչխատողն բազում չանիւք: Հուսկ յետոյ եւ զմեզ զղաւար հոգս՝ եւ զզառածեալս մեզ...» (յաղորդ թուղթը ինկած է:)

ԿԸՐԿԵՑ ԸՐԹԻՆ ՓՈՇԸ ՏԵՒՈՒԵՑԻՆ

ՎԱԽԵՐԱԹՈՒՂԹԵՐ

Զմմառի փոխման վանքին Դիւանին մէջ բազմաթիւ վաւերաթուղթեր մանրամասն տեղեկութիւններ կու տան՝ Լեռնալիբանանի հայ կաթոլիկութեան մասին. եւ միաժամանակ կը նչեն հայ կառավարչին յարաբերութիւնները՝ Տանն Կիլիկիոյ Գրիգոր – Պետրոս Ժ· Տէր – Ասատուածատուրեան կաթողիկոս Ս· Էջմիածնի հետ:

Այս վաւերաթուղթերը կրնան նկատուիլ յատկանշական տեղեկութիւններ՝ Հ· Եփրեմ Վ· Պօղոսեանի մենագրութեան, ուր լայնօրէն կը ներկայացուին կարապետ Աբգին վարդապետ Տատուեանի կեանքն ու գործունէութիւնը[1]:

Զմմառեան վաւերաթուղթերու առաջինն է կաթողիկոսին ընդհանուր գրութիւնը, որով հոգեւոր Տէրը կը գրուատէ Տատուեան վարժարանի նախկին տարժանիքները, կը խրախուսէ նմանը եւս ուսումնական պաշտօնի համար եւ կը յայտնէ իր պատրաստակամութիւնն անոր օգտակար հանդիսանալու: Ահաւասիկ այդ վաւերաթուղթերը:

Բարձրապատիւ եւ Բարեփառ Պատուական, կարապետ Տատուտ փաչայի ողջոյն սիրոյ եւ առաքելական օրհնութիւն:

Հոչակ համբաւոյ Ազնուութեան Ձերոյ՝ ծաւալեալն ընդ ամենայն ազինս, սփռփէր եւ ուրախ առնէր զՀայրական սիրտ մեր. եւ ի հեռուստ երբեմն ի մօտ ականատես եղեալ բերկրեցաք ի լուր այնոցիկ Ազնուական Ազգօգուտ գործոց եւ փութաջան վաստակոց Ձերոց: Այլ արդ գնծամք ի սիրտ եւ ի հոգի· քանզի Ամենակալն Աստուած, որ սովոր է չթողուլ անվարձ զգործս բարիս, ի տրիտուր փոխարինի Ձերոցդ, նա թէ ի յայտնել առաջի տեղերաց գազգի ազգի բնաւուր ձիրս Ձեր ի պարծանս մեր եւ համօրէն Ազգիս՝ ահա տասիկ ամբարձ զբարեփառ Ազնուութիւնդ ի պաճոյս եւ յիչեսն կողմանցս, որպէս զի իբրեւ զնա ամբարձուդէշ ընդ հովանեաւ հանդուրժեալ սփռփեսջիք զամենեսին առ հասարակ: Ցեալ սփռփեսջիք զամենեսին զիպոխալն առ փառք են այդ Ազգիս, պարծանք Ազնիւ Ազգիդ եւ մեզ ուրախութիւն անսպառ: Զատոհմիդ եւ մեզ ուրախութիւն անսպառ:

---

1 Հ· Եփրեմ Վ· Պօղոսեան· Կարապետ Աբգին փաչա Տատուեան կուսակալ եւ ընդհանուր կառավարիչ Լիբանանի, Վիեննա, 1949:

© National Library of Armenia